

Αρχιμ. Γάκωβος Κανάκης

«Ἡ συμβολή τοῦ Πατροκοσμᾶ
στήν Παιδεία
τοῦ τουρκοκρατούμενου γένους»

*Ἡ παροῦσα εἰσήγηση πραγματοποιήθηκε
στήν Ἐπετειακή Ἐπιστημονική Ἡμερίδα μέ θέμα:
«Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί Χριστοφόρος ὁ Παπουλάκος:
Οἱ ἔθνομάρτυρες καί προστάτες τῆς Ρωμηοσύνης»
στίς 28 Σεπτεμβρίου 2014,
στόν Ἱερό Ἐνοριακό Ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου
Τροπαίων Ἀρκαδίας.*

Τρόπαια Ἀρκαδίας

2014

«Τά γράμματα εἶναι ἀπό τίς πιό εὐγενικές ἀσκήσεις καί ἀπό τούς πιό ὑψηλούς πόθους τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ παιδεία εἶναι ὁ κυβερνήτης τοῦ βίου. Καί ἐπειδή οἱ ἀρχές αὐτές εἶναι ἀληθινές, πρέπει νά μὴν ξεχνοῦμε πῶς ὑπάρχει μιά ἄλλη παιδεία –ἐκείνη πού ἐλευθερώνει καί βοηθᾷ τόν ἄνθρωπο νά ὀλοκληρωθεῖ σύμφωνα μέ τόν ἑαυτό του– καί μιά κακή παιδεία –ἐκείνη πού διαστρέφει καί ἀποστεγνώνει καί εἶναι βιομηχανία πού παράγει τούς ψευτομορφωμένους καί τούς νεόπλουτους τῆς μάθησης πού ἔχουν τήν ἴδια κίβδηλη εὐγένεια μέ τούς νεόπλουτους τοῦ χρήματος.

Γιώργος Σεφέρης, «Ένας Έλληνας-ὁ Μακρυγιάννης,
ἐκδόσεις Ἴκαρος, Ἀθήνα 1975, σελ. 15.

© Αρχιμανδρίτης Ἰάκωβος Κανάκης
Δημητσάνα Ἀρκαδίας
Τ.Κ. 220 07 - Τηλ. 6937619333

Ἐκδοτική Παραγωγή **ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.**

Ἄρδηντου 12-16, 116 36 Ἀθήνα
Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4820 • Fax: 210.923.7033
www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr

Η συμβολή τοῦ Πατροκοσμᾶ στήν Παιδεία τοῦ τουρκοκρατούμενου γένους

«Γκρεμίστε τήν Ἐκκλησία γιά νά κάμετε τό σχολεῖο...»¹. Ἀκόμα καί ἂν δέν γνωρίζουμε μέ βεβαιότητα ὅτι εἰπώθηκαν τά λόγια αὐτά ἀπό τόν ἅγιο Κοσμᾶ ἢ ἂν ἐπρόκειτο γιά ἐρειπωμένα σχολεῖα, εἶναι βέβαιο ὅτι φανερώνεται μέσα ἀπό τήν ἐκφραση αὐτή, ἡ διάθεσή του, γιά τήν ἀνάγκη ὑπαρξης καί καλλιέργειας τῆς παιδείας. Γίνεται φανερός ὁ διακαής πόθος του γιά τήν παιδεία τῶν σκλαβωμένων καί κατ'ἐπέκταση ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἱερός αὐτός ζήλος του γιά τήν παιδεία φαίνεται ἀπό τήν πλούσια παιδεία πού ἀπέκτησε ὁ ἴδιος ἀλλά καί κυρίως ἀπό τήν μετέπειτα ἱεραποστολική του πορεία². Στόν ἀδελφό του Χρῦσανθο ἔγραφε (1779) ὅτι ἴδρυσε 210 ἑλληνικά σχολεῖα σέ 30 ἐπαρχίες πού εἶχε ἐπισκεφθεῖ³. Μάλιστα ἐκτός τῶν σχολείων αὐτῶν, ἴδρυσε ἀνώτερες σχολές στήν Βόρειο Ἡπειρο καί σέ ἄλλες περιοχές⁴. Ἀλλά ὄχι μόνο ἴδρυσε, μέ τό αἶσθημα εὐθύνης γιά τήν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ, μερίμνησε καί γιά τήν λειτουργία⁵ καί συντήρησή τους⁶. Τήν ἀγάπη του γιά τήν παιδεία δέν τήν περιορίσε μόνο στόν ἑαυτό του ἀλλά θέλησε νά μετέχουν σ' αὐτήν καί οἱ ὑπόδουλοι⁷. Αὐτός ὁ πόθος του γιά τήν παιδεία ἀποτελεῖ τό πρῶτο καί βασικό στοιχεῖο, τό ὁποῖο χαρακτηρίζει καί τήν ἱεραποστολική του δραστηριότητα.

1. Γιά τήν ἐκφραση αὐτή ὑπάρχει διχογνωμία, ἀφοῦ ὀρισμένοι ὑποστηρίζουν ὅτι πρόκειται γιά ἀληθινό γεγονός πού συνέβη στή Χειμάρρα τῆς Β. Ἡπείρου (Φ. Μιχαλόπουλος, «Οἱ μεγάλοι μας ἀναγεννηταί Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», περιοδ. *Τό Νέον Κράτος*, ἔτος 2ο, τεῦχος 13, 1938, σελ. 1074) ἐνώ ἄλλοι τό θεωροῦν ὡς μία ὑπερβολή προφορικής παραδόσεως (Π. Πάσχος, *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός*, ἐκδ. Ακρίτας, Ἀθήνα 1985, σσ. 131-133). Θεωροῦμαι ὅτι ἡ ἀλήθεια συμπυκνώνεται στήν ἐκφραση «ὁ Πατροκοσμᾶς κτίζει σχολεῖα, κτίζει ἐκκλησίες, κτίζει τή Ρωμοσύνη...» (Γ. Αφάνας, «Στόν Ἁγ-Κοσμᾶ», ποίημα στό περιοδ. *Ἑλληνικός Ἀστήρ*, τόμος 2, 1985, σελ. 176).

2. Παπαχρήστου Κοσμᾶ, Μητροπολίτου Αἰτωλίας καί Ακαρνανίας, *Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2014, σελ. 7.

3. Οἱ μελετητές τοῦ ἔργου του ἀναφέρουν ὅτι ἴδρυσε 1300 ἕως 1500 σχολεῖα μέ τήν ἔννοια ὅτι ἐκτός τῶν 210 πού εἶχε ὁ ἴδιος τήν μέριμνα καί ἐπιστάσια τά ὑπόλοιπα ἰδρύθηκαν ἀπό τούς ἀκροατές τῶν κηρυγμάτων του.

4. Στήν Δρόβιανη τῆς Ἡπείρου ἴδρυσε τήν Σχολή Ἀνωτέρων Σπουδῶν γιά διδασκάλους καί ἱερεῖς· στή Μονή Θεολόγου στή Δεσβίτσανη, Ἱερατική Σχολή· στήν περιοχὴ Δέλβινου στήν Σταυροπηγιακὴ Μονή τῆς Παναγίας Δίβρης, Ἀνωτέρα Σχολή τῶν Ἀρχαίων Γραμμάτων καί Ἐπιστημῶν κ.ἄ.

5. Μαμασοῦλα Μαρία, *Παιδεία καί γλώσσα στόν Ἅγιον Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό*, ἐκδ. Ἱερά Μονή Κουτλουμουσίου Ἁγίου Ὁσίου, 2004, σελ. 208-214.

6. Ἐανθοπούλου-Κυριάκου Ἀρτ., «Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τόμ. 5, Ἀθήνα 1991, σσ. 42-43. Ν. Μυστακίδης, «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», *«Νεολόγος»*, Κωνσταντινούπολις 19-31, Μάρτιος 1890, ἀρ. 6204, στ. 3.

7. Μενούνου Ἰω., «Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ Διδαχές», ἐκδ. Τήνος, σ. 143.

Ποιά παιδεία ἐπιθυμοῦσε;

Τό δεύτερο καί σημαντικότερο ὅμως ζήτημα εἶναι νά διευκρινήσουμε τί παιδεία ἔλαβε καί τί παιδεία ἤθελε ὁ ἅγιος, ποίό σχολεῖο ὄνειρευόταν.

Ὁ ἅγιος, ὡς Ρωμηός⁸, τήν παιδεία τήν συνδύαζε μέ τόν φωτισμό τοῦ ἀνθρώπου καί γι' αὐτό θεωροῦσε ἀμάρτημα τήν ἀδιαφορία ἀπέναντί της λέγοντας: «*Ἀμαρτάνετε πολύ νά τά ἀφήνετε (=τά παιδιά) ἀγράμματα καί τυφλά, καί μὴ μόνον φροντίζετε νά τούς ἀφήσετε πλούτη καί ὑποστατικά, καί μετά τόν θάνατό σας νά τά τρῶν καί νά τά πίνουν καί νά σᾶς ὀπισολογοῦν (κατηγοροῦν). Καλύτερα νά τά ἀφήσετε φτωχά καί γραμματισμένα, παρά πλούσια καί ἀγράμματα*». Ἡ ἀπαιτήση γιά γενική⁹ καί δωρεάν παιδεία πού θά ἀποτελοῦσε ἀντικείμενο κοινωνικῶν ἀγώνων πολλές δεκαετίες ἀργότερα ἀποτελοῦσε γιά τόν ἅγιο, βασική προϋπόθεση τῆς ἐκπαίδευσης¹⁰. Ἦθελε στά σχολεῖα νά μαθητεύουν φτωχά καί πλούσια παιδιά χωρίς νά πληρώνουν¹¹. Ἐπίσης, ἡ παιδεία, πού αὐτός προτρέπει, εἶναι ἡ παιδεία τοῦ Γένους, ἡ ἑλληνική χωρίς ἡ διάθεσή του αὐτή νά ἐνέχει κάποιον ἐθνικιστικό σωβινισμό¹². Μιλᾷ γιά τήν παιδεία τῶν Πατέρων, ἡ ὁποία ὡς γνήσια ζήτηση τῆς ἀλήθειας (μέσω τῆς φιλοσοφίας) ἀνοίγει τόν δρόμο πρὸς τό Εὐαγγέλιο. «*Ἡ Ἐκκλησία μας*», λέγει, «*εἶναι εἰς τήν ἑλληνικήν. Καί ἂν δέν σπουδάσης τά Ἑλληνικά, δέν ἠμπορεῖς νά καταλάβῃς*¹³ *ἐκεῖνα πού ὁμολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας*»¹⁴. Ἡ παιδεία πού θέλει ὁ Πατροκοσμᾶς εἶναι ἑλληνική καί χριστοκεντρική κατά τήν ὁποία ὁ Θεός ἔχει κεντρική θέση μέσα στό σχολεῖο ὅπως καί ὁ Πλάτων¹⁵ εἶχε διδάξει πρὸ Χριστοῦ¹⁶.

Σκοπὸς τῆς παιδείας

Ἡ παιδεία πού διέδιδε ὁ Πατρο-κοσμᾶς ἀπέβλεπε στήν ἀναγέννηση τοῦ ἔθνους. Ὅπως ἔγραφε στούς Παργίους, γιά τό ἑλληνικό σχολεῖο πού θά ἴδρυναν, ἔπρεπε νά συντελέσει «*εἰς τήν διαφύλαξιν τῆς πίστεως καί ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος*». Ἦταν μιὰ παιδεία πού ἀνταποκρινόταν στίς ἄμεσες ἀνάγκες τοῦ δούλου Γένους καί διαφοροποιούνταν ριζικά ἀπό ἐκεῖνη τῶν δυτικοπλήκτων καί τά «*ἄθεα γράμματα*», ὅπως τά χαρακτηρίζε, μερικῶν Διαφωτιστῶν¹⁷. Τό αὐθεντικό πατερικό φρόνημά του τόν

8. Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἀγίου Βλασίου, *Ἐνιαύσιον 2001*, Ἱερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὐγουστος 2001, σσ. 60-61.

9. «*Στή γενική παιδεία ἔχουμε παιδεία σέ ὅλες τίς ἡλικίες τοῦ ἀνθρώπου*» (Μαρία Μοντεσσόρι, *Δεκτικὸς νοῦς*, μετ. Ζωή Χατζηδάκη, ἐκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1980, σελ. 20).

10. Μαμασοῦλα Μαρία, *Παίδεια καί γλώσσα στὸν Ἅγιον Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλό*, ἔκδ. Ἱερά Μονή Κουτλουμουσίου Ἁγίου Ὁρος, 2004, σελ. 206.

11. Παπαχρήστου Κοσμᾶ, Μητροπολίτου Αἰτωλίας καί Ακαρνανίας, *Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Αθήνα 2014, σελ. 18.

12. Μεταλληνοῦ Γεωργίου, Πρεσβυτέρου, *Ἡ ζωὴ τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ* (www.monastiria.gr)

13. Γιά παράδειγμα, αὐτό συνέβη μέ τόν Ἅγιο Αὐγουστῖνο, ὁ ὁποῖος δέν γνώριζε τήν ἑλληνική γλώσσα γι' αὐτό δέν εἶχε διαβάσει τά κείμενα τῶν Καππαδόκων Πατέρων τοῦ 4ου αἰώνα.

14. Ξανθοπούλου-Κυριάκου Ἀρτ., «*Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός*», *Παγκόσμιο Βιογραφικὸ Λεξικό*, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τόμ. 5, Αθήνα 1991, σσ. 42-43.

15. Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, *Πλάτωνος Φαῖδρος, Εἰσαγωγή*, ἔκδ. Γ. Βασιλείου, Γ' ἔκδ., Αθήνα 1971, σελ. 253.

16. Μαμασοῦλα Μαρία, *Παίδεια καί γλώσσα στὸν Ἅγιον Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλό*, ἔκδ. Ἱερά Μονή Κουτλουμουσίου Ἁγίου Ὁρος, 2004, σελ. 202.

17. Ὁ καθηγητὴς π. Θεόδωρος Ζήσης ἐκφράζεται σχετικὰ μέ τό θέμα λέγοντας: «*Καί νά μὴν παρασυρθοῦν ἀπὸ τά μπακίρια τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Φράγκων καί ζημιωθοῦν πνευματικά*» (Ζήση Θεοδώρου, *Κολλυβάδικα*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 6).

διαμορφώνει ως έναν άλλον, πραγματικό διαφωτιστή, απόστολο του Χριστού¹⁸, και αυτό αποτυπώνεται στα λόγια του: «Αί πολλαί Ἐκκλησίαι οὔτε διατηροῦν, οὔτε ἐνισχύουν τήν πίστιν μας, ὅσον καί ὅπως πρέπει, ἐάν οἱ εἰς Θεόν πιστεύοντες δέν εἶναι φωτισμένοι ὑπό τῶν παλαιῶν καί νέων Γραφῶν. Ἡ πίστις μας δέν ἐστερεώθη ἀπό ἀμαθεῖς Ἀγίους, ἀλλά ἀπό σοφούς καί πεπαιδευμένους, οἵτινες καί τās ἀγίας Γραφάς ἀκριβῶς μᾶς ἐξήγησαν καί διά θεοπνεύστων λόγων ἀρκοῦντως μᾶς ἐφώτισαν...».

Μιά ἀκόμα σημαντική τοποθέτησή του ἐπί τοῦ θέματος εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Τό σχολεῖο γιά τόν ἅγιο Κοσμά ἦταν προέκταση τῆς Ἐκκλησίας: «Ἀπό τό σχολεῖο μανθάνομεν, τό κατά δύναμιν, τί εἶναι Θεός, τί εἶναι ἡ Ἁγία Τριάς, τί εἶναι ἄγγελοι, τί εἶναι ἀρχάγγελοι, τί εἶναι δαίμονες, τί εἶναι παράδεισος, τί εἶναι κόλασις, τί εἶναι ἀμαρτία, τί εἶναι ἡ ἀρετή. Ἀπό τό σχολεῖον μανθάνομεν τί εἶναι Ἁγία Κοινωνία, τί εἶναι Βάπτισμα, τί εἶναι τό ἅγιον Εὐχέλαιον, ὁ τίμιος γάμος, τί εἶναι ψυχή, τί εἶναι κορμί, τά πάντα ἀπό τό σχολεῖον τά μανθάνομεν». Ἐβλεπε, συνεπῶς, τό σχολεῖο ὡς ναό τῆς ἀληθινῆς γνώσης. Ἦταν φωτιστής ἀλλά ὁ διαφωτισμός του ἦταν διαφορετικός ἀπό τούς δυτικούς, ἦταν ὀρθοδοξοκεντρικός¹⁹. Εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ τό πῶς ἐνῶ ἔζησε στήν περιορρούσα ἀτμόσφαιρα τοῦ δυτικοῦ διαφωτισμοῦ²⁰ κατάφερε νά μείνει ἀμετακίνητος στίς παραδόσεις μας καί νά τίς διαφυλάξει ἀκαίρως. Πῶς τό κατάφερε; Τό κατάφερε γιατί ζοῦσε σέ μιά ἀτμόσφαιρα φιλοκαλική. Τό ἐκπαιδευτικό του πρότυπο εἶχε ὡς βάση τόν Θεάνθρωπο καί ὄχι τόν κατά κόσμον σοφῶ²¹. Πρότυπό του ἦταν ὁ θεούμενος καί ὄχι ὁ ὑπεράνθρωπος τῶν φιλοσόφων καί ἔτσι ταυτίζεται μέ τούς συγχρόνους του Κολλυβάδες²². Ὡς φωτιστής τοῦ Γένους δέν μπορεῖ νά τοποθετηθεῖ δίπλα στοῦς δυτικόφρονες²³, ἀλλά δίπλα στόν Βούλγαρη²⁴ καί τόν ἅγιο Νικόδημο τόν Ἁγιορείτη²⁵. Αὐτῶν τήν πορεία συνεχίζει καί αὐτήν τήν συνέχεια ὑπερασπίζεται. Ἄς ἀναλογισθοῦμε ὅτι τήν ἴδια χρονική περίοδο πού στήν Δύση ἔχουμε

18. Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου, Ἐνιαύσιον 1999, Ἱερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὐγουστος 1999, σ. 26.

19. Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη, Ἀρχιεπισκόπου, «Ἐτσι ἤθελε τήν παιδεία ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός», περ. «Στερεά Ἑλλάς», τεύχ. 232, Ὀκτώβριος 1988, σελ. 22.

20. «Ο Kenneth Gergen, πού ἀσχολήθηκε ἐπισταμένως μέ τίς κινήσεις πού ἔγιναν στό δυτικό χῶρο, ἦτοι τόν διαφωτισμό, τόν ρομαντισμό, τόν μοντερνισμό καί τόν μεταμοντερνισμό, ἀναφερόμενος στόν διαφωτισμό λέγει ὅτι ἦταν μιά κίνηση ἡ ὁποία στηριζόταν στήν λογική καί τήν παρατήρηση, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπό τίς αἰσθήσεις. Εἶναι γνωστόν ὅτι ὁ διαφωτισμός εἶχε πολλές ἐκφράσεις ὅπως τόν ἀγγλικό διαφωτισμό, πού διακρινόταν ἀπό τόν φιλοσοφικό ἐμπειρισμό καί βασική του θεώρηση ἦταν “οὐδέν ἐν τῇ νοήσει ὁ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει”, ἐπίσης εἶναι ὁ λεγόμενος γαλλικός διαφωτισμός, πού συνδέοταν μέ τόν ὕλισμό καί τήν ἀθεΐα, εἶναι ὁ γερμανικός διαφωτισμός, πού συνδέθηκε κυρίως μέ τόν ἰδεαλισμό καί ὁ ἰταλικός διαφωτισμός πού ἐκφράστηκε κυρίως ὡς ἀντικληρικαλισμός, ὡς μιά κίνηση ἐναντίον τοῦ κλήρου. Επίσης, ὁ μετριοπαθῆς ἑλληνικός διαφωτισμός, μέ πατριάρχη τόν Ἀδαμάντιο Κοραῆ, ἐκφράστηκε ὡς κίνηση ἐπιστροφῆς στίς ρίζες τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος μέ μιά εἰρωνική νοοτροπία καί ἀντίδραση πρὸς τόν λεγόμενο βυζαντινισμό». Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου, Ἐνιαύσιον 1997, Ἱερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὐγουστος 1999, σ. 23.

21. «Κέντρο τῆς διδασκαλίας του δέν ἦταν ἡ λογική καί οἱ αἰσθήσεις, οὔτε ὁ λεγόμενος ντεϊσμός καί ἡ φυσιοκρατία, ἀλλά ὁ Θεός καί ὁ τρόπος μέ τόν ὅποιον ὁ ἄνθρωπος θά φθάσει στήν κοινωνία μαζί Του». Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου, Ἐνιαύσιον 1999, Ἱ. Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὐγουστος 1999, σ. 24.

22. Ζήση Θεοδώρου, Κολλυβάδικα, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 6.

23. Ὁ μακαριστός ἀρχιεπίσκοπος Χριστοδούλος ἀναφέρει σχετικά μέ αὐτούς ὅτι πρόκειται γιά «ἀντιθηρησκευτικό πνεῦμα τῶν διανοουμένων τῆς Ἑσπερίας, πού ἐπρόκειτο μετά τήν ἀπελευθέρωση νά μεταφερθεῖ αὐτούσιον στήν Ἑλλάδα». Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη, Ἀρχιεπισκόπου, «Ἐτσι ἤθελε τήν παιδεία ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός», περ. «Στερεά Ἑλλάς», τεύχ. 232, Ὀκτώβριος 1988, σελ. 22.

24. Κοντά στόν Εὐγένιο Βούλγαρη μαθήτευσε ὁ ἅγιος ὅταν φοιτοῦσε στό Ἅγιον Ὄρος.

25. Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ ἀγιορείτης (1749-1809) ἦταν ὁ πρῶτος βιογράφος του.

τεράστιες ανακαλύψεις θεωρείται ότι στην Ανατολή έχουμε έναν φοβερό μεσαίωνα. Και όμως δεν είναι έτσι. Μέσα στην Τουρκοκρατία, κάτω από το σπαθί του Τούρκου, τελείται με φόβο και τρόμο η θεία λειτουργία και ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης γράφει τα σπουδαιότερα έργα του συνεχίζοντας και αυτός με την σειρά του την διδασκαλία των αποστόλων και των πρότερων αυτού αγίων. Τό κομποσχοίνι συνεχίζει να βρίσκεται στα χέρια μοναχών και λαϊκών και έτσι υφίσταται μέχρι και σήμερα η πατρίδα μας.

Ἡ Παιδεία σήμερα

Ο Φωτιστής των σκλαβομένων, ο Πατροκοσμᾶς, ἄν ἦταν σήμερα μπροστά μας, δέν θά ἀδιαφοροῦσε φυσικά γιά τήν σύγχρονη ἐπιστήμη καί τεχνολογία. Ἄλλωστε καί τίς Θετικές Ἐπιστήμες στό ὑπόδουλο Γένος κληρικοί τίς πρωτοδίδαξαν. Θά μᾶς ἔλεγε, ὅμως ἐλέγχοντάς μας, ὅτι προϋπόθεση γιά κάθε πρόοδο καί ἀπελευθέρωση εἶναι ἡ συνέχιση τῆς ἑλληνορθόδοξης παιδείας, ἡ ὁποία διαμορφώνει τό τέλειο ἦθος. Μάλιστα, μιά τέτοια προσέγγιση στήν παιδεία μας θά μᾶς βοηθοῦσε νά ξεφύγουμε ἀπό τήν πολύπλευρη κρίση ὅσο καί ἄν αὐτό γιά κάποιους ἀκούγεται παράξενο.

Κλείνοντας, ἐπειδή φέτος συμπληρώνονται ἀκριβῶς τριακόσια χρόνια ἀπό τήν γέννηση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀγίου ἀξίζει καί εἶναι ἐπικαίρο, νά συγκρίνουμε τά παιδαγωγικά πρότυπα πού καλλιέργησε ὁ Ἅγιος μέ αὐτά πού ἐπικρατοῦν σήμερα. Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ἔθετε ὡς σκοπό τῆς Παιδείας τήν διάπλαση ὀλοκληρωμένων χαρακτήρων μέ ἔμφαση τήν Πίστη στόν Θεό καί στά δόγματα τῆς Ὁρθοδοξίας²⁶. Ἐλεγε: «Ἀπό τό Σχολεῖον μανθάνομεν τί εἶναι ὁ Χριστός, ἡ Παναγία, οἱ Ἄγγελοι...». Σήμερα παρατηροῦμε τήν λυσσώδη προσπάθεια κάποιων νά ξεριζώσουν ἢ νά μεταλλάξουν τό μάθημα τῶν Ὁρθοσκευτικῶν καί νά εἰσαγάγουν ἕνα πολυθρησκευτικό καί πολυπολιτισμικό συνονθύλευμα, τό ὁποῖο θά στερεῖται παιδαγωγικοῦ καί ἠθικοῦ προσανατολισμοῦ²⁷.

Ἡ σύγκριση τοῦ τότε καί τοῦ τώρα ὀδηγεῖ δυστυχῶς σέ θλιβερά συμπεράσματα. Ὁ Πατροκοσμᾶς, πού ἦταν καρπός τῆς ἑλληνορθόδοξου Παραδόσεως²⁸, ζητοῦσε ἕνα σχολεῖο, τό ὁποῖο θά διδάσκει τήν ἐνιαία ἑλληνική γλῶσσα καί μάλιστα τήν γλῶσσα τῆς Θείας Λατρείας, διότι καθῶς ἔλεγε: «καί ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τήν Ἑλληνικήν». Σήμερα ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια νά μαθαίνουν τά νέα παιδιά καλύτερα τίς ξένες γλῶσσες παρά τά Ἀρχαῖα καί Νέα Ἑλληνικά²⁹. Κι ὅμως, πρὸς ἔλεγχό μας, στήν Βρετανία εἰσάγονται τά Ἀρχαῖα ἑλληνικά στά Δημοτικά Σχολεῖα καί στήν Αὐστραλία χρησιμοποιοῦνται τά Ἀρχαῖα Ἑλληνικά γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν παιδικῶν δυσλεξιῶν. Σήμερα στό ἐξωτερικό παρατηρεῖται στροφή πρὸς τήν ἑλληνική γλῶσσα καί ἐμεῖς σέ μιά ἀκόμα κατάσταση ἀρνητικῆς ἐσωστρέφειας καί παρακμῆς προσπαθοῦμε νά ἀποδομήσουμε τήν σπουδαία πολιτιστική μας ταυτότητα³⁰. Εἶναι γνωστό,

26. Μιλοῦσε γιά τήν ἀνάγκη πνευματικῆς ζωῆς τῶν διδασκάλων στά τρία στάδιά της, τήν κάθαρση, τόν φωτισμό καί τήν θέωση.

27. Κων/νου Χολέβα, Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί ἡ σύγχρονη παιδεία (www.agioritikovima.gr)

28. Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἀγίου Βλασίου, Ἐνιαύσιον 1997, Ἱερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὐγουστος 1997, σ. 182.

29. Πολλές φορές τά λεγόμενα Greeklish ἔχουν ἀντικαταστήσει ἐντελῶς καί αὐτήν τήν καθημερινή ἐπικοινωνία τῶν νέων ἀνθρώπων κυρίως μέσω διαδικτύου καί κινητῶν τηλεφώνων.

30. Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἀγίου Βλασίου, Ἐνιαύσιον 2001, Ἱερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὐγουστος 2001, σσ. 62-63.

ὅτι σέ λίγα χρόνια, γιά λόγους κυρίως οικονομικούς, δέν θά υπάρχουν τυπωμένα βιβλία ἀλλά ὅλα τά σχολικά ἐγχειρίδια θά δίνονται στούς μαθητές σέ ψηφιακούς δίσκους. Ὅμως δέν εἶναι ὑπέροχη ἡ αἴσθησις ἀκόμα καί τοῦ ἀπλοῦ φυλλομετρήματος ἑνός βιβλίου ἢ καί ἡ μυρωδιά τοῦ τυπογραφικοῦ χαρτιοῦ μέ τά ὁποῖα μεγαλώσαμε; Δέν εἶναι πάντα καλύτερο τό φθηνότερο καί τό ἀπλούστερο.

Ἡ παιδεία τοῦ Πατροκοσμᾶ καί γενικότερα οἱ νουθεσίαι του εἶναι περισσότερο ἀπό ποτέ ἐπίκαιρα σέ ἕνα Ἑλληνικό κράτος πού οἱ κυβερνῶντες προσπαθοῦν νά τό ἀποχρωματίσουν ἀπό τίς σταθερές ἀξίες πού τό προσδιορίζουν γιά πολλούς αἰῶνες. Ἀξίες πού τό ἀνέδειξαν καί τό κατέστησαν πρότυπο γιά πολλούς λαούς. Ἔτσι, ἀναμένει καί ὁ ἴδιος καί ἡ πατρίδα μας τούς συνεχιστές τοῦ ἔργου του. Ἄν καί, κατά τόν λόγο τοῦ Χριστοῦ, «ὁ δέ θερισμός πολὺς οἱ δέ ἐργάται ὀλίγοι»³¹.

Κλείνω τά ὅσα ἤθελα νά σᾶς πῶ μέ ἕνα μικρό κείμενο τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου κ. Ἱεροθέου.

«Ἐφέτος, ἐορτάζουμε τά διακόσια εἴκοσι χρόνια ἀπό τό μαρτύριο τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐθναποστόλου καί ἱεραποστόλου, κυρίως ὁμως τό αἷμα του πού χύθηκε, μᾶς παραγγέλλουν: “Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί, παραμείνατε πιστοὶ στίς πατρικές παραδόσεις, ἀκολουθεῖτε τήν διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀποστόλων καί τῶν Πατέρων, χρησιμοποιεῖτε μιά παιδεία πού δέν ἔχει σχέση μέ τήν λογικοκρατία, τόν αἰσθησιασμό καί τόν φιλοσοφικό ἐμπειρισμό, οὔτε μέ τήν ἀθεΐα καί τήν ἄκρατη τεχνολογία, ἀλλά μέ τόν ἀποκαλυπτικό λόγο. Μιά τέτοια παιδεία μπορεῖ νά σᾶς κρατήσῃ ἐλεύθερους ἀπό τήν παγκοσμιοποίηση τοῦ πολιτισμοῦ καί τήν ἐπιπεδοποίηση τῆς ζωῆς. Μιά τέτοια παιδεία εἶναι δυνατή ὄχι μόνον νά σᾶς διαφυλάξῃ μέ τήν ἀνθρωπιά, ἀλλά καί νά ἀλλοιώσῃ καί τίς ἄλλες παραδόσεις, δυτικές καί ἀνατολικές”. Τελειώνει μέ τήν εὐχή: “Ἀφέντη μας Πατρο-Κοσμᾶ, βοήθησέ μας ὅλους, νά βαδίσουμε στά ἴχνη σου καί νά ἐγκολπωθοῦμε τήν δική σου διδασκαλία πού προσφέρει νόημα ζωῆς. Ἀμήν»³².

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γκινόλιας Μ., *Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί ἡ ἐποχή του*, Αθήνα 1972.

Μενοῦνος Ι., *Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ Διδαχή*, Αθήνα 1979.

Ξανθοπούλου-Κυριάκου Ἀρτ., *Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός καί οἱ Βενετοὶ (1777-1779)*, Θεσσαλονίκη 1984.

Σταφυλᾶς Μιχ., *Ὁ Πατροκοσμᾶς, Δράμα*, Αθήνα 1962.

Μιχαλόπουλος Φ., «Οἱ μεγάλοι μας ἀναγεννηταὶ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», *περιοδ. Τό Νέον Κράτος*, ἔτος 2ο, τεῦχος 13, 1938.

Πάσχος Π., *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός*, ἐκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1985 Γ. Αφάνας, «Στόν Ἁη-Κοσμᾶ», *ποίημα στό περιοδ. Ἑλληνικός Ἀστήρ*, τόμος 2, 1985

Μαμασοῦλα Μαρία, *Παιδεία καί γλῶσσα στόν Ἅγιον Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό*, ἐκδ. Ἱερά Μονή Κουτλουμουσίου Ἁγίου Ὁρος, 2004

Μυστακίδης Ν., «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», *«Νεολόγος»*, Κωνσταντινούπολης 19-31, Μάρτιος 1890

Μοντεσσόρι Μαρία, *Δεκτικός νοῦς*, μετ. Ζωή Χατζηδάκη, ἐκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1980

Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη, Ἀρχιεπισκόπου, «Ἔτσι ἤθελε τήν παιδεία ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός», *περ. «Στερεά Ἑλλάς»*, τεῦχ. 232, Ὀκτώβριος 1988

31. Μτ. 10,34.

32. Βλάχου Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου, *Ἐνιαύσιον 1999*, Ἱερά Μητρόπολις Ναυπάκτου, Αὐγουστος 1999, σ. 28.

Πρός τούς ἱερεῖς, θεολόγους, πνευματικούς Πατέρες.....*

«Πρέπον καί εὐλογον ἦτον, ἀδελφοί μου, νά εἶχα καί ἐγώ τήν καρδίαν μου καθάραν, ὡσάν τούς ἀγίους Ἀποστόλους, ἐδῶ ὅπου ἀξιώθηκα καί ἦλθα εἰς τήν εὐλογημένην σας χώραν καί σᾶς ἀπέλαυσα καί μέ ἐδεχθήκετε ὡς Ἀπόστολον τοῦ Χριστοῦ μας, νά ἔχω ἐκείνην τήν χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος νά εὐλογήσω τήν χώραν σας, μά δέν τήν ἔχω, ἐπειδή εἶμαι ἀμαρτωλός. Πλήν ἀποτολμῶ καί παρακαλῶ τόν γλυκύτατόν μου Ἰησοῦν Χριστόν καί Θεόν, καθώς εὐσπλαγχνίσθη τότε διά μέσου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἔτσι καί τώρα νά εὐσπλαγχνισθῇ ὁ Κύριος διά πρεσβειῶν τῆς Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας καί πάντων τῶν Ἁγίων καί δι'εὐχῶν τοῦ πανιερωτάτου αὐθέντου καί δεσπότη ἡμῶν καί τῶν ἁγίων ἱερέων, νά στείλῃ οὐρανόθεν τήν χάριν του καί τήν εὐλογίαν του νά εὐλογήσῃ καί αὐτήν τήν χώραν καί ὅλα τά χωριά τῶν χριστιανῶν, νά εὐλογήσῃ τά σπίτια σας καί νά εὐλογήσῃ καί τούς ἄνδρας καί τās γυναῖκας, τά παιδιά σας, τά πράγματά σας καί τά ἔργα τῶν χειρῶν σας. Καί πρῶτον, ἀδελφοί μου, ἄμποτε νά εὐσπλαγχνισθῇ ὁ Κύριος νά συγχωρήσῃ τά ἀμαρτήματά σας, ἀνίσως ἔχετε ὡσάν ἐμένα, εἶδέ καί δέν ἔχετε νά σᾶς φυλάγῃ νά μή κάμετε, καί νά φυτεύσῃ καί νά ριζώσῃ εἰς τήν καρδίαν σας τήν εἰρήνην, τήν ἀγάπην, τήν ὁμόνοιαν, τήν πραότητα, τήν θερμήν πίστιν, τήν ὀρθήν ἐξολομολόγησιν καί νά σᾶς ἀξιώσῃ νά περάσετε καί ἐδῶ καλά, εἰρηνικά, ἡγαπημένα καί εἰς αὐτήν τήν ματαίαν ζωήν καί μετά ταῦτα νά πηγαίνετε καί εἰς τόν Παράδεισον, εἰς τήν πατρίδα μας τήν ἀληθινήν, χαίρεσθε καί νά εὐφραίνεσθε, νά δοξάζετε τήν ἁγίαν Τριάδα».

* Μενούνου Ἰω., *Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ Διδαχές*, ἐκδ. Τήνος 19..., σελ. 114-115.